

ABONNEMENT

Pays étrangers

Pour un an : 2 Dolars

—♦♦♦—
Edition spéciale : 3 Dolars

ADRESSE

«Idjtihad» Constantinople

—♦♦♦—
Téléph : St. 865

xxvième ANNÉE

15 Mai 1931

İCTİHAD

Türkçe ve Fransızca
İLMİ EDEBİ İKTİSADİ

No : 321

ABONNEMAN

Seneliği (24 Nusha) Türkiye

için: 2 1-2, Âlâ kâğıdı

5 liradır

İDAREHANESİ

—♦♦♦—
Cıgaloğlunda İctihad Evi

—♦♦♦—
Tarihi Te'sisi :

1904 — Genève

Yirmi altıncı sene

15 Mayıs 1931

—♦♦♦—

POÉSİE

Volupté de L'Infini

Verse, verse le vin imprécis ,
Efface les contours de mon verre .
Et, viens, ô crépuscule sévère ,
Elargir mes doutes étrécis .

Qu'une étoile à la beauté voilée ,
Obombre ce banal Infini !
Verse, verse, ô pâleur étoilée ,
Verse l'aube au goût indéfini .

Eteins les astres et les falots ,
Ouvre les horizons inéclots ,
De la langueur ravissante et vague .

Verse, ô rêves, tes regards navrés ,
l'aime entendre par de là les Vrais ,
Cette omniscience qui divague .

1902 — Dr. AB. Dj.

HULYALARIM

Mavi denizlerin 'aşk adalarına doğru
Hulyalarım kitdiler çiçekli sandallarla ..
Susuzlukdan soldular.. yuvalarına doğru .
Hulyalarım dündüler yanmış kuru dallarla .

Hayretdin Salim

SOLMAYAN GÜZELLİKLER

Sei hoch beseligt oder leide ,
Schön ruht sich's immer Herz an Herz:
Geteilte Freude ist doppelte Freude ,
Geteilter Schmerz ist halber Schmerz .

[Goethe]

Tercümesi : İster en yüksek derece huz ve
sa'adetde, ister muztarib ol, dai'ma yürek yürek
üzerinde eyi rahat bulur : paylaşılan sürur iki
kat sürurdur ; paylaşılan elem yarım elemidir .

La pensée est en nous large comme
[l'amour.

Tercümesi : Tefekkür bizde muhabbet gibi
genişdir. [Guyau]

Et si je suis pareil aux mornes cimetières
C'est que je n'ai pas eu la force d'oublier.

[G. Sabiron]

Tercümesi : Pek hüznü mezarlıklara ben-
zediğimin sebebi, unutmak kuvvetine malik ol-
mamış olmamdır.

Au pays entrevu des immortelles fleurs ,
O toi qui, la première, as fait couler mes
[pleurs,
Je ne me souviendrai que de t'avoir
[aimée.

[A. Silvestre]

Tercümesi : Ölmez çiçeklerin hayal meyal
görünen memleketinde, ey göz yaşlarımı ilk
defa akıtan, seni sevmiş olmakdan başka bir
şey tahattur etmeyeceğim.

کریزد از صف ما هر که مرد غوغا نیست ،
کسی که کشته نشد از قبيله ما نیست .

Tecümesi : Mücadele ademi olmayan, bizim
safımızdan kaçır. Şehid düşmemiş olan, bizim
kabilemizden değildir:

AMELÎ RUHİYYAT

En bedihî hakikatlar, bunları neşr etmek
için muktazi peygamber [Apôtre] lerden
mahrum bulununca nasın ruhu üzerine te'sir-
siz kalır.

Halkın ruhunda, haris pişuvaların yarat-
dıkları kuruntu[Illusion] lar ekseriya mudhiş
olur. Kabiliyyeti siyasiyye ve sına'iiyyesi hak-
kında « Prolétariat » nin Kuruntusu — ki
Rusyayi mahv etmiştir — intişar etmeye de-

vam etseydi medeniyetlerin son gününü getirirdi.

Şukûhe mazhar bir pişuva, izahat vermeye muhtaç değildir. **Moscou** diktatörleri tarafından Tours kongrasına gönderilen ve orada kemali hürmetle telakki olunan âmirane ta'limat kısa ve 'akidenin hiç bir serhini tezammun etmez 'ibarelerle tertib olunmuştur.

Zihnî sirayet bir pişuvanın, şahsî mudafa'asi olmaksızın husule gelebilir. Bir nâs kitlesini telkin altına almak için ba'zen bir kelime, bir dustur, bir cereyani efkâr kifayet eder.

Cümhurların tecemmu'î [Grégaire] zihniyeti, pişuvaların la'aletta'yın bir 'akideyi kabul ettirmelerine da'ima musa'id olacaktı.

'Amele sınıfının pişuvalarının istibdadı, Asya mustebidlerinin istibdadını çok geride bırakıyor. Ne **İngiltere** de « Syndicaliste » reisleri tarafından talep ve istihsal olunan tam bir ay şömendöferlerin tevekkufunu, ne de **Fransa** da ba'zi pişuvalar tarafından istenilen ve kabul ettirilen üç hafta gazetelerin ta'tilini Asya mustebidlerinin hiç biri emr etmek cesaretinde bulunmazdı.

III

KAVMLERİN RUHU

[L'ÂME DES PEUPLES]

Ferdî hissiyyatın ma'şerî hissiyyatdan ne kadar farklı olduğu bilinmeyince bir kavmin siyasî hayatı anlaşılamaz olur.

Bir kavmin uzun bir mazi sayesinde mükarrir ruhu, nihayet teşrihî seciyyeler kadar sabit 'unsurlara malik olur . O zaman hiç bir

terbiye kendisinde derin tahavvuller ika'edemez.

Bir kavmin seciyyesine, ahlakına, kendisine rehberlik eden fikirlere, aldığı terbiyeye vukuf . . bir kavım terakki yolundamıdır, inhitat yolundami bunu kolayca ortaya koyar.

Gerek **İngiltere** de, gerek **Amerika** da Anglo - Saxon ların kuvvetini vucude getiren 'amiller arasında şunları zikr etmelidir : murakabe'i nefis , [Self - control] ve kanunlara hurmet . Bu hasletleri kazanmak için ba'zen bir cehd ve sa'y asırları lazımdır. Bu hasletler kitablardan öğrenilmez.

Medlulünü tagyir ettiği zararsız bir telgrafla Bismarck Fransa da bir hiddet ve gadab inflakı vuku'a getirdi ve bu inflak, bu telgrafın sıhhatını tahkik ve tevsik etmeksizin hukûmeti harb i'lanına sevk etdi . Böyle bir manevarenin muvaffak olması için Fransız kavminin büyük teheyüce kabiliyyetini bilmek lazımdır. Bu manevrenin muvaffakiyyeti Amerika da ağleb ihtimal sıfır olurdu.

Müfekkireleri dünyayı meftun etmiş olan kadim Yunanilerin, za'if harsli fakat «discipline» ruhlarını tevhid etmiş bulunan Romalılar tarafından esir edilmeleri, ez cümle, ictima'î disiplinlerini zayıf ettiklerinden munba'is olmuştur.

Bir kavmin hayatını tehdid eden büyük vak'alarda ölümlerin iradesi dirilerin iradesine büyük bir kudret ve şiddetle müzahir olur. Kendilerini mudafa'a etmeye kâfi derece ölümleri bulunmayan milletler pek mukavemet etmezler. Büyük muharebenin nihayetine doğru **Rusya**, nın hali bu merkezde idi .

İnsanların ekserisi, bhusus bir ma'şeriyete mensub oldukları zaman, en küçük hare-

ketlerinde sevk ve idare olunmak ihtiyacı his ederler. Bu esirlik ihtiyacı « Socialisme » in başlıca muvaffakiyyet 'unsurlarındandır .

Fi'l ve hareketlerinin ekseriyyeti azime-sinde kavmleri i'tiyadlar ve i'tikadlar sevk ve idare eder. Bu sa'iklerin icrayı fi'l etmediği ehvalde âni hazırların yarattığı kuruntular yegâne rehber olur.

Ferdî keşfiyyat.. medeniyyetleri istihaleye uğrattır ; ma'serî i'tikadlar.. Tarihi, hüküm ü iradeleri altında tutarlar .

Ma'serî kararların kuvveti, 'adedin, nasın ruhu üzerine icra ettiği sırî nüfuzda mekindir. Bu hikmete mebnîdir ki devlet re'isleri nasın efkârına istinad ediyor görünmeye mecburdurlar.

Ahlâkî terbiyenin en müessir esaslarından biri muhitin te'sirlerinden tahassül eden zihni sirayetdir ahlaksızlık da fazilet gibi sirayetle intişar eder.

IV

İCTİHAD in [« OPINION » un]

İrticacıları

Yalnız ictihadların tevellüdleri kanunlarıdır ki muharebelerle kârli ticaretlerde bulunmak için bitaraf kalmaya kâhışğır Amerikalıların sulhperver zihniyyetlerinin nasıl harbeu olduğunu izah eder. Şübhesiz, Alman « Hégonia » sı Amerikalıların mustekbel menfa'atlerini tehdid ediyordu ; fakat bu uzakdan uzağa menfa'atlar nasıl meydana çıktı, Tahtelbahr harbi Avrupaya bir milyon askerin amerikadan gönderilmesini intac eden hissiyyat tahavvulunun ancak sebeblerinden biri oldu.

Bütün insanlar az çok kabili telkindirler ; fakat bilhassa bilmedikleri mes'elelerde telkin olunmaya musta'iddirler . Bir çok 'alimlerin safdillikleri bu suretle izah olunur .

Bu günün neşr vasıtalarıyla bir ictihad, bir i'tikad, bir mezheb lâ'aletta'yin bir saydelanî mustahzar gibi yürütülebilir, ortaya çıkarılabilir. Rus komunistleri, propağandaları sayesinde ki eenebî memleketlerde bir çok ümet topladılar.

Gazetelerin neşriyyatının mü'essir bir ikna' vasıtası teşkil etmesi şundandır ki pek az ze-kâlar « Tekrar » in nüfuz ve te'sirine mukavemet edecek kadar kuvvetli bulunur. İnsanların ekserinde tekrar [La répétition] az zaman zarfında kana'at vücude getirir[*].

Bir muntahibin re'yini ta'yin eden te'sirler, nadiren 'akliyyül'menşe'dirler. 'umumiyyetle intihab re'yini kınlar, korkular, ümidler tekvin eder.

'İlmî mes'elerde inanılmak için isbat etmek lazımdır. Politikada şükûha mazhar bir hatibin nutukları muhayyel kana'atlar yaratmak için kâfidir.

Matbu'at efkârî 'umumiyyeyi bir kanalda toplar, bir mecraya alır. Matbu'at, küçük ve vazihen ifade edilemeyecek derecede gayri mutekarrir binlerce fer'î ictihadları teksif etmeye yarar.

Tekrar etmek , batılı kolayca hakikata tahvil ettiği içindir ki Almanlar tarafından Bel-

[*] « Bir adama kırk gün delisin dersin deli olur » darbı meselimiz bu psychologie kanununa işaretdir .

gikanın bi taraflığına ri'ayet edileceğine i'tikad, Fransa askerî mehafilinde kolayca kabul olundu ; bu i'tikad Fransaya altı vilâyetinin istilâ olunmasına mal oldu.

Ma'serî hassasiyyet üzerine şiddetle te'sir icara etmeye musta'id haller ve vak'alar «in-flakı efkâr» [Explosion d'opinion] tesmiye olunan şey'i ya'nî ma'serî heyecanların birden bire 'aynî istikamete teveccühünü husule getirir. Inkılablar bu veçh ile doğarlar. Meselâ 1870 senesi 4 eylulunda impratorluk idaresini devirmiş olan inkilab böyle olmuştur. Mutareke esnasında Almanya impratotorunu ve bütün Germen hükümdarlarını tac ü tahtlarını terk etmeye mecbur eden Alman inkilabı dahi 'aynî suretle hasıl olmuştur.

Nutuklarında izhar ettikleri « énergie » yi fi'l ve 'amellerinde nakl edeceklerini zan etmek Devlet adamları hakkında hayalâta kapılmaktır.

Kavmlerin zimamdarları hakkında ekseriya sukutî hayale uğramalarının sebebi şudur ki kavmler zimamdarlarından « en eyi » yi isterler halbuki bir Devlet recülü ancak mümkün hayyizi fi'le çıkarabilir .

Eğer Tabi'at kendilerine düşünmeksizin söylemek ve her esastan mahrum re'ylar dermeyen etmek melekesi vermemiş olsaydı hayat, ba'zan, bir çok kimseler için pek ağır olurdu .

Enamî ictihadların, enamî fikirlerin ekserisi, kabahatli çıkarmak, söğmek [Recriminer] ihtiyacından doğar. Bir çok ruhlar için şetm etmek, şetmi i'ade etmek büyük bir sa'adet ve hatta ekseriya yegâne sa'adet teşkil eder .

DOKUZUNCU BAHS

TARİHDE İLAHLARIN TAHAVVÜLÜ

I

İLAHLARIN ROLÜ

Kavmlerin Tarihine, ilahlarının Tarihi hâkimdir. Yeni zamanlar da bu hâkimiyet büyük olarak kalmıştır. Fakat uluhiyyetlerin adları değişmiştir. Uluhiyyetlerin yerlerine fikirler, düsturlar, ka'im olmuştur. ve 'abideleri bunlara, kadim ilahlara 'atf edilen 'aynî kudret ve 'azamet 'atf ediyorlar.

Hiç bir kavm ilahsırsız yaşamamıştır. 'akl değil, zamanın aşındırması anları yere yıkar . Fakat takhtları hiç bir zaman boş kalmaz. «Paganisme » [*] aşındıktan sonra hiristiyanlığa yer açdı. Hiristiyanlık dahi aşındırdıktan sonra yerine socialistlik ka'im olmak üzredir !

Sirri te'sirlerden tamamen âzâde bir medeniyet yaşamak kabiliyyetinde ola bilirmi ? Bunu bilmiyoruz. Böyle bir medeniyet yer yüzünde henüz kendisini göstermiş değildir .

Dinî i'tikadların mesnedi hab u hayal olmuş bulunmakla beraber bu i'tikadlar yine büyük medeniyetlere « Armature » ya'nî temel aksamı hizmetini görmüştür. Bunları neşr yahud mudafa'a etmek için dünya ekseriya alt üst olmuştur .

Tarihin bütün büyük uluhiyyetleri Jupiter, Jehova , Buddaha , Allah ve milyonlarca adamların tapmış olduğu ve halâ ta'zim et -

[*] Muta'addid ilahlar kabul eden « Polythéiste » lerin dinine ilk hiristiyanlar tarafından verilen isimdir . şürMiklerin dindemek olur. A. D.

mekde olduğun bir çok diğerleri **Lucrèce** in[*] iddi'asi veçh ile korkunun âferideleri değillerdir. Bunlar zamanın sarsamadığı yegâne uluhiyet olan ümidden doğmuşlardır.

İlahlar 'ayn ıvehm ü hayallerden neş'et etmiş olduklarından bunlar arasında bir meratib silsilesi ta'yin edilemez.

Mu'tekidler tapdıkları ilahı kendi şekli ve tabi'atlarında tasvir ederler. Halim ve selim Hindu lar ilahları olan Boddha ya musa'efekârlık [Tolérance] ve mülayimlik atf ederler. Carthage lılar, hiristiyanlar, yehûdiler, ilahlarına intikamcılık sıfat ve tabi'ati vermişlerdir [***].

Dinlerin en faydalı rollarından biri hayatı hazırı güzelleştirecek, hayati uhrevi kana'atları yaratması olmuştur. Ebedî sa'adetden emin olan adam, hayatının fânî olduğuna i'tikad et-

[*] **Lucrèce**, milattan 95 sene evvel Roma da doğmuş ve 42 yaşında intihar etmiş bir Latin şa'iridir. filosof **Zenon** un şağırdı olmuştur.

Epicure un « materialisme » inin naşiridir. **De rerum Natura** adli manzumesi **André Lefèvre** tarafından hârikul'ade bir kudretle, **De la Nature des Choses** ismile manzum olarak Fransızcaya tercümesinin yeni tab'i 1899 da **Société d'édition littéraire** ma'rifetile Paris de basılmışdır. A. D.

[**] Musevilerle 'irki ve fikrî yakınlıkları 'azim olan Arablar dahi Allahlarını « عزیز ذوالانتقام », « شديد العقاب » sıfatları ile tasvir etmişlerdir bu sıfatlar arab kavminin ma'serî ve ferdî vasflarındandır. Allaha muntekimlik 'atf etmek onu beşer menzilesine indirmekdir. Bunun farkına bile varmak isteyen yokdur. ابو العلاء المعری bu gibi mantıksı i'tikadları zikr ve ta'dad eden nefis bir manzumesini:

فوا عجباً من مقالاتهم
ایم عن الحق کل البشر .

beytile bitirir ki bunların sözleri ne kadar saçmadır? Bütün beşer hakikati görmek hususunda körmü oliyor? demekdir. Manzumenin tamamı ve tercümesi تاریخ اسلامیت dil kitabımızın ikinci cildinde v ardır. A. D.

diği takdirde olduğundan daha ziyade mes'ud olur yalnız cehennem korkusu tamamen mes'ud olmasına mani' olur.

Dinler, bilhassa heykeltraşlık, resm, v. s. gibi şekli san'atlar da nufuzunu göstermiştir. Misr in, Hind in, Avrupa nın büyük san'at eserleri, bilhassa dinî âbideler olmuştur. Ebedî farz olunan ilahlara kezalik ebedî ma'bedler inşa etmek lazım geliyordu.

İlahların kuvvetlerinden biri yerlerine başkasını koymakda ki güçlüktür. Socialiste hulyaları ruh için daha az tatminkârdır.

Psychologia, dinî i'tikadların intişarını izah eder; fakat ilahların tevellüdlerinin tefsiri çok daha güç işdir. Moloch, Jupiter, Apollon, Jehovah, ve bir çok diğerleri nasıl doğdular? Muslumanlık gibi ba'zı dinler tamamen bir mubersemin, bir « halluciné » nin dimağından çıkmışlardır.[*] Fakat bu tevellüd sureti, bütün ilahların Tarihine kabili tatbik değildir.

[*] Bu nokta da Ustadımızla bir fikirde değiliz. Muhtemel ki iki üç satırlık bir hulâsada bu fikrini eksik ifade etmeye mecbur olmuştur. Bizim kana'atımız şu merkezdedir: Dinler hiç bir zaman tek bir adamın — bu o adam ister bñrsam zede ister masru', ister dahi olsun — beyninin mustekil mahsulu olmaz. Muslumanlık 'akidelerinin belki yüzde sekseni 'İsevilik ve Musevilik dinlerinde mevcuddur.

Hazreti Muhammed in « الله واحد » i Hazreti Musa tarafından tasavvur ve tasvir olunmuşdu. Ma'serî hulyalar, ma'serî ihtiyaclar, iktisadî sa'ikler geografia'î muhiztin ve 'irki tevarüslerin te'sirleriyle birleşerek ortaya bir **Peygamber** çıkarır; böyle olmayan peygamberler nebî olamaz mütebbi kalırlar ve pek az mu'ammer olurlar.

Tarihi İslâmiyyet adli kitabımızın ikinci cildine bakın. A. D.

Mes'ul müdürü: Dr. Abdilhüsni [Orhaniye matba'ası]